تشریح کاربردی قانون امور گمرکی
گام به گام تا ترخیص

وحید دانشگری
وکیل پایه یک دادگستری
کارشناس ارشد حقوق ثبت اسناد

پژوهشکدهٔ حقوق
تهران- ۱۴۰۴

فهرست مطالب

سخن ناشر ۵

مقدمه ۱۱

پیشگفتار ۱۵

تاریخچه قانون‌گذاری امور گمرکی در ایران ۱۵

جایگاه قانون امور گمرکی در نظام حقوقی ایران ۱۵

اصطلاحات کلیدی در امور گمرکی ۱۵

روش استفاده از کتاب ۱۶

بخش اول: تعاریف، سازمان و کلیات ۱۷

فصل اول ـ تعاریف ۱۹

چه اطلاعاتی در اظهارنامه اجمالی هست؟ ۲۳

فصل دوم ـ اهداف، وظایف و سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران ۵۹

فصل سوم ـ کلیات ۷۴

مبحث اول ـ حقوق ورودی و هزینه‌های خدمات ۷۴

مبحث دوم ـ فناوری اطلاعات و ارتباطات ۸۱

مبحث سوم ـ تضمین ۸۳

مبحث چهارم ـ تشریفات و کنترل‌های گمرکی ۸۶

مبحث پنجم ـ الزامات سامانه (سیستم) هماهنگ‌شده ۹۲

بخش دوم: ارزش‌گذاری و قواعد مبدأ ۹۵

فصل اول ـ ارزش کالا ۹۷

مبحث اول ـ ارزش کالای ورودی (وارداتی) ۹۷

مبحث دوم ـ ارزش گمرکی کالای صدوری (صادراتی) ۱۰۶

فصل دوم ـ قواعد مبدأ ۱۱۰
بخش سوم: تشریفات قبل از اظهار ۱۱۳
بخش چهارم: نگهداری کالا در اماکن گمرکی..... ۱۳۱
فصل اول ـ انبارهای گمرکی و مسؤولیت نگهداری کالا ۱۳۳
مبحث اول ـ انبارهای گمرکی ۱۳۳
مبحث دوم ـ مسؤولیت حفظ و نگهداری کالا در انبارهای گمرکی ۱۴۰
فصل دوم ـ انبارهای اختصاصی، انبارها و سردخانه‌های عمومی رسمی و گمرک اختصاصی ۱۴۹
بخش پنجم: کالای متروکه، ضبطی (ضبط شده) و واگذاری به گمرک ۱۶۳
بخش ششم: تشریفات و شرایط عمومی اظهار و ترخیص ۱۸۷
بخش هفتم: رویه‌های گمرکی ۲۱۵
فصل اول ـ کالاهای ورودی ۲۱۷
مبحث اول ـ ورود قطعی ۲۲۲
مبحث دوم ـ ورود موقت ۲۳۰
مبحث سوم ـ ورود موقت برای پردازش ۲۳۳
مبحث چهارم ـ مرجوعی ۲۳۶
مبحث پنجم ـ عبور خارجی ۲۳۹
مبحث ششم ـ عبور داخلی ۲۵۷
فصل دوم ـ کالاهای صدوری ۲۷۱
مبحث اول ـ صدور قطعی ۲۷۱
مبحث دوم ـ استرداد حقوق ورودی ۲۷۶
مبحث سوم ـ صدور موقت ۲۹۰

فصل سوم ـ سایر رویه‌ها ۳۰۳
مبحث اول ـ کالای مسافری ۳۰۳
مبحث دوم ـ پیک سیاسی و بسته‌های پست سیاسی ۳۱۱
مبحث سوم ـ مرسولات پست بین‌المللی ۳۱۶
مبحث چهارم ـ فروشگاه‌های آزاد ۳۳۸
مبحث پنجم ـ وسایل نقلیه برای مقاصد تجاری ۳۴۲
مبحث ششم ـ رویه انتقالی ۳۴۷
مبحث هفتم ـ رویه کران‌بری (کابوتاژ) ۳۴۹

بخش هشتم: تخلفات و قاچاق ۳۵۹

فصل اول ـ تخلفات گمرکی ۳۶۱
فصل دوم ـ قاچاق ۳۹۵

بخش نهم: معافیت‌ها و ممنوعیت‌ها ۴۱۱

فصل اول ـ معافیت‌ها ۴۱۳
فصل دوم ـ ممنوعیت‌ها ۴۲۷
مبحث اول ـ ممنوعیت‌ها در ورود قطعی ۴۲۷
مبحث دوم ـ ممنوعیت‌ها در ورود موقت و عبور داخلی ۴۳۰
مبحث سوم ـ ممنوعیت‌ها در عبور خارجی ۴۳۲
مبحث چهارم ـ ممنوعیت‌ها در صادرات ۴۳۵

بخش دهم: کارگزار گمرکی ۴۴۱

بخش یازدهم: بازبینی و اقدامات بعد از ترخیص ۴۵۵

فصل اول ـ کلیات ۴۵۷
فصل دوم ـ کسر دریافتی ۴۶۳
فصل سوم ـ اضافه پرداختی ۴۷۰

فصل چهارم ـ حسابرسی بعد از ترخیص ۴۷۴

بخش دوازدهم: مراجع رسیدگی به اختلافات گمرکی ۴۷۷

بخش سیزدهم: سایر مقررات ۴۸۹

پیوست‌ها ۵۱۵

فهرست اصطلاحات گمرکی به فارسی و انگلیسی ۵۱۷

رویه‌های عملی در گمرک (چک‌لیست‌ها) ۵۱۹

لیست گمرکات اصلی و فعال کشور ۵۲۱

فرایند اعطای نمایندگی به یک ترخیص‌کار گمرک در ایران ۵۲۸

منابع و ماخذ ۵۳۵

مقدمه

قانون امور گمرکی یکی از قوانین بنیادین و کلیدی در نظام حقوقی و اقتصادی کشور است که چهارچوب‌های قانونی لازم برای ورود، خروج و ترانزیت کالاها را تعیین می‌نماید. گمرک به‌عنوان دروازه اول و آخر تجارت خارجی، نقش بسیار مهمی در حفظ امنیت اقتصادی، حمایت از تولید داخلی، تنظیم بازار و اجرای سیاست‌های پولی و مالی کشور ایفا می‌کند. از این رو، شناخت دقیق و همه‌جانبه از قانون امور گمرکی و مقررات اجرایی آن، نه‌تنها برای مسؤولان و کارشناسان گمرکی بلکه برای فعالان اقتصادی، حقوق‌دانان و تمامی دست‌اندرکاران حوزه تجارت بین‌المللی امری حیاتی است.

با توجه به پیچیدگی‌ها و حساسیت‌های ذاتی در امور گمرکی و نیز تغییرات مستمر قوانین و مقررات مرتبط، ضرورت تدوین مرجعی جامع، به‌روز و کاربردی که بتواند راهنمایی مؤثر برای فهم و اجرای صحیح قوانین گمرکی باشد، به‌شدت احساس می‌شود. این محشّا با هدف پاسخگویی به این نیاز، با گردآوری و شرح مواد قانونی، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و رویه‌های اجرایی گمرکی تهیه شده است. بدین‌وسیله سعی شده است تا ضمن ارائه متن کامل و دقیق قانون امور گمرکی، تفسیر و تحلیل‌های حقوقی و نکات اجرایی مرتبط نیز به‌گونه‌ای شفاف و مستدل ارائه گردد.

در این اثر، تلاش شده است تا علاوه بر توجه به جنبه‌های حقوقی، به مسائل عملی و رویه‌های جاری در گمرکات کشور نیز پرداخته شود تا مخاطبان بتوانند با درک بهتر از مفاد قانونی و شرایط اجرایی، ضمن رعایت مقررات، امور خود را با دقت و سرعت بیشتری انجام دهند. همچنین، با توجه به اهمیت به‌روزرسانی مستمر قوانین گمرکی، این محشّا شامل اصلاحات و الحاقات اخیر قانونی بوده و به‌طور منظم قابلیت به‌روزرسانی و توسعه را دارا است.

امید است این مجموعه بتواند به‌عنوان مرجعی معتبر، کاربردی و علمی، گامی مؤثر در جهت ارتقای دانش حقوقی و تخصصی فعالان حوزه گمرک و تجارت خارجی برداشته و تسهیل‌کننده فرایندهای گمرکی کشور باشد. بدیهی است که همراهی و هم‌فکری صاحب‌نظران، کارشناسان و کاربران گرامی در بهبود و توسعه این محشّا، عامل مهمی در ارتقای کیفیت و جامعیت آن خواهد بود.

کسب اذن از محضر اساتید و علما و فضلا و وارستگانی که در پیشگاه ایشان، قلم را به رقص درمی‌آورم. کرنشی در مقابل رفتگان و نیک‌نامان می‌نمایم، اندیشمندانی که شب و روز زحمت کشیده، سینه علم را شکافته و برای سعادت بشری کوشیده‌اند.

سر تعظیم فرود می‌آورم در مقابل شهیدان این سرزمین؛ شهیدانی که وجودشان را معطر به لاله‌های خاکی این مرزوبوم نمودند تا صدای نفس‌هایمان را حس کنیم و بشنویم.

امیدوارم این مجموعه توانایی رفع نیازهای علمی ایشان را برآورده سازد. جامعه هدف اینجانب عزیزانی نیز می‌باشند که به دنبال اخذ مجوز کارشناسی امور گمرکی و پروانه ترخیص کاری و فعالیت در حوزه گمرک هستند. سعی بر آن شده است که تک‌به‌تک ماده‌ها توضیح و تشریح شود و با آوردن نکات کلیدی و مثال‌های ملموس و ساده بیان گردد. در پایان هر ماده تست‌های مربوط به آن ماده یا تبصره آورده شده است تا محقق مکرم بتواند با مواد قانونی گمرک از صفر تا صد آشنا شده و تا حد امکان با ساده‌نویسی، بطن ماده را تشریح و فهم آن را تسهیل نماید.

یقیناً هر کتابی شایسته انتقاد و پیشنهاد است و کتاب حاضر نیز از این قضیه مستثنا نبوده و چنانچه ایرادی یا هرگونه پیشنهادی در خصوص محتوای کتاب حاضر باشد به دیده منت گذارده و با جان و دل پذیرای نقطه‌نظرات پیشکسوتان عرصه تجارت و محققین این حوزه خواهم بود.

خدا را شاکرم با وجود مشکلات عدیده کاری و زندگی، این عشق را در وجودم زنده کرد تا بتوانم برای این حوزه تخصصی که یکی از حساس‌ترین حوزه‌های کاری در کشور عزیزمان ایران است قلم‌فرسایی نمایم. یقیناً این عشق متکی به وجود دوست دانشمند و همکار محترمم، جناب آقای دکتر ناصر امامی‌فرد نیز هست که همواره مشوق و چراغ راهنمای این طریق بوده‌اند. از زحمات ایشان و به‌ویژه از دوست و برادر بزرگوارم، جناب آقای رامین شیری‌زاده، تشکر و قدردانی می‌نمایم که همواره در کنارم بوده و با تأمین امیدی شگرف، سختی راه را برایم تسهیل نموده است. برای ایشان طول عمری باعزت، توأم با سلامت آرزومندم. از شکیبایی و عزت‌نفس بی‌پایان همسرم که بی‌ریا در کنارم بوده تا بتوانم این کتاب را تدوین نمایم از صمیم قلبم تشکر و قدردانی می‌نمایم.

امیدوارم این کتاب، منبعی مناسب برای تحقیق و نیز وسیله‌ای برای موفقیت در آزمون‌های گمرکی شما عزیزان باشد.

در پایان، از تلاش‌ها و همکاری‌های تمامی عزیزانی که در تهیه و تدوین این اثر نقش داشته‌اند صمیمانه قدردانی می‌نمایم و به رسم ادب و احترام، از زحمات مدیر محترم انتشارات شهر دانش، جناب آقای دکتر وحید اشتیاق، همچنین بانوان ارجمند سرکار خانم زهرا شیبانی و سرکار خانم سودابه رسولی صمیمانه تقدیر و تشکر می‌کنم. قدردانی ویژه‌ای نیز دارم از تلاش‌های بی‌وقفه و صادقانه سرکار خانم زهرا کریمی که با نهایت اخلاص در تهیه، تنظیم و ویراستاری این کتاب یاری‌ام کردند. برای همه این عزیزان از درگاه خداوند متعال آرزوی

سلامتی، موفقیت و عمری پربرکت و باعزت دارم و امید دارم رحمت ایزدی همواره راهگشای مسیر زندگی‌شان باشد.

از همه خوانندگان محترم دعوت می‌کنم تا با ارائه نقدها و پیشنهادات سازنده خود، ما را در ارتقای هرچه بیشتر این مرجع یاری کنند.[1]

در پناه حق مانا و برقرار باشید.
وحید دانشگری (وکیل پایه دادگستری)
آبان ۱۴۰۴

1. Email: Vahid.daneshgari@gmail.com
Site: www.vahiddaneshgari.ir

پیشگفتار

تاریخچه قانون‌گذاری امور گمرکی در ایران

نظام حقوقی گمرکی در ایران ریشه‌ای طولانی دارد که به دوره‌های مختلف تاریخی بازمی‌گردد. نخستین مقررات گمرکی به‌صورت متفرقه و پراکنده در دوره قاجار تصویب شد و در دوران پهلوی با توجه به توسعه تجارت خارجی و لزوم سامان‌دهی فعالیت‌های گمرکی، قوانین جامع‌تری تدوین گردید. قانون امور گمرکی فعلی که در سال ۱۳۹۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، حاصل تجمیع و اصلاح قوانین پیشین و تلاش برای انطباق با استانداردهای بین‌المللی و نیازهای روز اقتصاد ملی است. این قانون با رویکردی مدرن، چهارچوبی شفاف و منسجم برای مدیریت ورود و خروج کالاها، تعیین حقوق و عوارض گمرکی و مبارزه با قاچاق فراهم کرده است.

جایگاه قانون امور گمرکی در نظام حقوقی ایران

قانون امور گمرکی یکی از قوانین مادر در حوزه تجارت خارجی و مقررات مالی کشور به شمار می‌رود؛ این قانون در ارتباط مستقیم با قوانین مالیاتی، تجاری و ارزی بوده و اجرای صحیح آن زمینه‌ساز تحقق سیاست‌های اقتصادی کلان کشور است. از منظر حقوقی، قانون امور گمرکی جزء قوانین عمومی و آمره محسوب می‌شود که رعایت آن برای کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی الزامی است. همچنین، این قانون نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ امنیت ملی، کنترل مرزها و حمایت از تولید داخلی ایفا می‌کند و از این جهت، در سلسله‌مراتب قوانین کشور جایگاهی برجسته دارد.

اصطلاحات کلیدی در امور گمرکی

برای فهم دقیق و کاربردی قانون امور گمرکی، آشنایی با اصطلاحات تخصصی این حوزه ضروری است. برخی از مهم‌ترین اصطلاحات عبارت‌اند از:

- **کالا:** هر نوع دارایی که قابلیت حمل‌ونقل داشته باشد.
- **ورود قطعی:** ورود کالا به کشور به‌طور دائمی و ترخیص آن از گمرک.
- **صدور قطعی:** خروج کالا از کشور به‌صورت دائم.
- **ترانزیت:** عبور کالا از خاک کشور بدون ورود رسمی به بازار داخلی.
- **اظهارنامه گمرکی:** سندی که اطلاعات مربوط به کالا و صاحب کالا را برای انجام تشریفات گمرکی ارائه می‌کند.
- **حقوق ورودی:** مالیاتی که به هنگام ورود کالا به کشور از واردکننده دریافت می‌شود.

- **قاچاق:** ورود یا خروج کالا به کشور به‌صورت غیرمجاز و برخلاف مقررات گمرکی.

روش استفاده از کتاب

این محشّا به‌گونه‌ای تنظیم شده است که کاربران با هر سطح دانش حقوقی و تخصصی بتوانند به‌راحتی به مطالب مورد نیاز خود دست یابند. هر ماده قانون با متن کامل آن آورده شده و پس از آن، شرح، تفسیر حقوقی و نکات اجرایی مرتبط ارائه شده است. همچنین در موارد لازم به آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و رویه‌های عملی اشاره شده است.

برای استفاده بهینه از محشّا توصیه می‌شود:

- ابتدا متن ماده مربوطه را مطالعه کنید.
- شرح و توضیحات پس از ماده را بررسی نمایید تا به نکات کلیدی و تفسیرهای حقوقی پی ببرید.
- در صورت نیاز به مقررات اجرایی، به ارجاعات داده‌شده مراجعه کنید.
- از فهرست موضوعی و نمایه برای یافتن سریع مواد و مباحث استفاده نمایید.
- در صورت بروز ابهام یا سؤال، به بخش پرسش و پاسخ یا منابع تکمیلی مراجعه کنید.

هدف این محشّا، تسهیل فهم قانون و کمک به اجرای دقیق و صحیح مقررات گمرکی در فعالیت‌های روزمره است.

بخش اول:

تعاریف، سازمان و کلیات

فصل اول ـ تعاریف

ماده ۱ ـ مفاهیم اصطلاحات گمرکی به‌کار برده‌شده در این قانون، طبق تعریفی است که از طرف شورای همکاری گمرکی به‌صورت مجموعه برای کشورهای عضو منتشر شده و یا می‌شود مگر اینکه در بندهای ذیل یا در سایر مواد این قانون از آن تعریف دیگری به عمل آمده باشد:

الف ـ اظهار کالا[۲]: بیانیه‌ای کتبی یا شفاهی است که بر اساس مقررات این قانون، اظهارکننده رویه گمرکی مورد نظر خود را درباره کالا مشخص می‌کند و اطلاعات مورد نیاز برای اجرای مقررات گمرکی را ارائه می‌دهد.

تعریف اظهار کالا:

اظهار کالا عبارت است از اظهار ارادی و کتبی (یا الکترونیکی) صاحب کالا یا نماینده قانونی وی به گمرک که در آن مشخصات کامل کالا، ارزش، وزن، تعداد، نوع، تعرفه، مبدأ، مقصد و سایر اطلاعات لازم جهت تعیین حقوق و عوارض گمرکی و انجام تشریفات قانونی واردات یا صادرات درج می‌گردد.

ویژگی‌های اظهار کالا:

- اظهارنامه گمرکی باید دقیق و منطبق بر واقعیت باشد (هرگونه مغایرت، مشمول جریمه یا حتی ضبط کالا می‌شود).
- اظهار می‌تواند توسط صاحب کالا یا ترخیص‌کار دارای پروانه صورت گیرد.
- اظهار می‌تواند به دو روش انجام شود:

اظهار کتبی: به‌صورت فرم‌های چاپی (در گذشته مرسوم بود).

اظهار الکترونیکی: از طریق سامانه‌های الکترونیکی (امروزه روش اصلی است).

---

2. Customs Declaration